

G. POLUŠINAS

VERTYBĖS KRITERIJAI

Pastarojo dešimtmečio marksistinėje filosofinėje literatūroje vertybės problema gana plačiai nušviečiama. Reikia pažymėti, kad šalia buržuazinės aksiologijos kritikos vis didesnę lyginamąją svorį filosofų marksistų darbuose įgyja visapusiškas pozityvus šios problemos tyrimas¹. Jo būtinumas šiuo metu iš esmės visuotinai pripažintas².

Tačiau uždavinys pasirodo sudėtingas ir, nepaisant to, kad šioje srityje jau atliktas reikšmingas darbas, problema daugeliu atžvilgių lieka diskutuotina. Be to, kaip anksčiau, lieka ginčytini daugelis pagrindinių teiginių, pradedant vertybės apibrėžimu ir šios kategorijos turiniu, vertybės teorijos vieta marksistinėje filosofijoje ir t. t. Šiuo metu filosofai marksistai neturi vieningos nuomonės pagrindiniais, principiniais vertybės problemos klausimais, o tai sudaro pagrindą tęsti diskusiją.

Labai platus tarybinių autorių nuomonių diapazonas ir vertybės kategorijos turinio klausimu. Viena, kraštutinė to diapazono nuomonė pateikiama V. Tugarinovo, kuris į vertybės sąvoką įjungia labai didelį ratą socialinių reiškinių, apibrėždamas vertybes kaip „daiktus, reiškinius ir jų savybes, kurie reikalingi (būtinai, naudingi, malonūs ir pan.) tam tikros visuomenės ar klasės žmonėms ir atskirai asmenybei kaip jų reikmių ir interesų tenkinimo priemonės, taip pat idėjas ir paskatas kaip normą, tikslą arba idealą“³. Priešingos nuomonės laikosi O. Bakužadė, kuris apriboja vertybės turinį tik reikiamybės sfera, tvirtinda-

¹ Paminėtini šie turiningi bei fundamentalūs tarybinių autorių darbai: Проблема ценности в философии, М.—Л., 1966; О. Г. Дробницкий, Мир оживших предметов, М., 1967; В. П. Тугаринов, Теория ценностей в марксизме, Л., 1968; С. Ф. Анисимов, Ценности реальные и мнимые, М., 1970 ir kt.

² Žr. Т. А. Буачигзе, Симпозиум по проблеме ценностей.—«Философские науки», 1966, № 2, стр. 141.

³ В. П. Тугаринов, Теория ценностей в марксизме, стр. 11. Reikia pažymėti, kad bandoma dar plačiau aiškinti vertybės kategorijos turinį. Pvz., V. Vasilenka vertybės požiūrį taiko ne tik socialinei tikrovei, bet ir gamtai bei teigia, kad vertybės kategorija atskleidžia universalus reiškinių ryšio momentą—vieno reiškinio reikšmingumą kito būčiai. (Žr. В. А. Василенко, Ценность и ценностные отношения.—«Проблема ценности в философии»). Šios koncepcijos mes sąmoningai neanalizuojame, kadangi autoriui nepavyksta jos nuosekliai argumentuoti, nes gamtoje nėra tikslingumo.

mas: „Vertybė ne tai, kas yra, o tai, kas turi būti“⁴. Tarp šių kraštinių taškų įsiterpia kitų autorių pažiūros į vertybės kategorijos turinį.

Atrodo neginčytina kai kurių autorių nuomonė, kad vertybės kategorijos (kaip ir kitų mokslo kategorijų) vartojimas bus pateisinamas tik tuo atveju, jei ji apims tokį realybės aspektą, kuris neįeina į kitas kategorijas, ir jeigu ji turės atitinkamą pažintinį krūvį⁵.

Reikia laikyti pateisinama paplitusią nuomonę, kurios šalininkai vertybės ištakų ieško tokiaame subjekte (žmogaus ar bet kurios socialinės bendrijos) santykiyje su objektu (materialiu ar dvasiniu daiktu bei reiškiniu), kuriame objektas yra reikšmingas subjekto būčiai ir vystymuisi⁶.

Ką šiuo atveju reikia laikyti vertybe? Kur ją reikia matyti? Šiuo klausimu yra keletas nuomonių.

Sutikdami su kai kuriais autoriais⁷, mes vertybe laikome objekto savybę aukščiau nurodytame santykiyje. Tačiau, be abejo, vertybę reikia priskirti ypatingos rūšies savybėms. Vertybės, kaip savybės, ypatumas yra tas, kad ji yra socialinė daikto ar reiškinio savybė⁸. O kadangi daikto savybė pasireiškia jo sugebėjimu sukelti vienus ar kitus veiksmus, tai vertybė, kaip socialinė savybė, pasireiškia sugebėjimu atlikti socialinį vaidmenį. Tačiau atlikti vieną ar kitą socialinį vaidmenį gali tik toks daiktas ar reiškinys, kuris tenkina kokias nors žmogaus reikmes, atitinka jo interesus, tikslus. Kito būdo įsijungti į visuomeninį gyvenimą, „igyti“ jame vaidmenį, matyt, iš viso nėra. Remiantis tuo, kas pasakyta, vertybė, kaip socialinė savybė, gali būti suprantama kaip objekto sugebėjimas tenkinti kurią nors visuomeninių santykių subjekto, istorinio proceso subjekto — žmogaus — reikmę.

Kaip kiekviena savybė, vertybė yra daikto ar reiškinio atsiskleidimas, savotiškas objektyvaus jo apibrėžtumo pasireiškimo būdas (materialinių objektų kokybės pasireiškimas, dvasinių reiškinčių objektyvios charakteristikos pasireiškimas). Oras vertingas žmogui savo chemine sudėtimi. Žinios žmogui yra vertybė kaip tiesa. Ir t. t.

Kaip bet kuri savybė, vertybė atsiskleidžia ryšiuose su kitais daiktais bei reiškiniais. Tačiau vertybė, būdama ypatinga, socialinė savybė, atsiskleidžia ne kiekviename sąryšyje, o tik visuomeninių santykių srityje, savitame sąryšyje su visuomeninių santykių subjektu — žmogumi.

⁴ О. М. Бакурадзе, О природе морального суждения.— «Актуальные проблемы марксистской этики», Тбилиси, 1967, стр. 333.

⁵ Зг. В. А. Василенко, Ценность и ценностные отношения.— «Проблема ценности в философии», стр. 41.

⁶ О. Г. Дробницкий, Некоторые аспекты проблемы ценностей.— «Проблема ценности в философии», стр. 33; С. Ф. Анисимов, Ценности реальные и мнимые, стр. 20.

⁷ Зг. Философский словарь, М., 1968, стр. 392.

⁸ Su socialinėmis gamtinių objektų savybėmis vertybes sieja vengrų filosofas Siklais Laslas (Зг. «Философские науки», 1968, № 1, стр. 168—169).

Vertybė, kaip ypatinga, socialinė savybė, atskleidžiama ypatingos rūšies sąryšyje, ypatingos rūšies santykyje, kuris gali būti trumpai apibrėžtas kaip subjekto reikmių ir objekto galimybių atitikimas (sutapimas). Būtent santykis tampa vertinamuoju, o objektas pasirodo turįs vertybės savybę (arba atvirkščiai) tada, kai objektyvūs daikto ar reiškinio duomenys atitinka subjekto reikmes, interesus, tikslus⁹. Vertybė nėra savaiminė objekto savybė. Objektas pasirodo vertybe tik vertinamajame santykyje su subjektu¹⁰.

Yra ir kitokių požiūrių į vertybės „statusą“. Pvz., vertybė sutapatinama su daiktu ar reiškiniu, santykio objektu¹¹, ji charakterizuojama kaip santykis arba tarpusavio sąveika tarp subjekto ir objekto¹², kaip vieno reiškinio reikšmingumas kito būčiai¹³. Tačiau laikyti vertybę savybe mums atrodo labiau logiška. Vertybė ne daiktas ir ne reiškinys, nes vertinamajame santykyje vienas ir tas pats daiktas ar reiškinys gali dalyvauti įvairiomis pusėmis, pasireikšti kaip vertybė įvairiais socialiniais vaidmenimis, kuriuos sąlygoja jo savybės. Dailės kūrinys gali tenkinti estetinę žmogaus reikmę, pasireikšdamas viena savo savybe; gali tenkinti ir ekonominę žmogaus reikmę, santykiuodamas kita savybe. Dar akivaizdžiau tai galima nustatyti gamtos reiškiniių atžvilgiu, kurie, priklausomai nuo socialinės praktikos išsivystymo lygio, įjungiami į visuomeninį gyvenimą dėl vienu ar kitu savo savybių. Pvz., mediena žmogui pradžioje buvo vertybė kaip kuras, statybinė medžiaga, vėliau — kaip cheminė žaliava ir t. t. Kas liečia vertybės charakteristiką kaip objekto santykį ar reikšmingumą subjektui, tai juk ji iš esmės yra charakteristika vertinamojo santykio, kuris atsiranda, vertinant objekto savybes.

Vertybės charakteristika pritaikoma tik daiktams, reiškiniams, įjungtiems į visuomeninių santykių sritį, į žmogaus gyvybinės veiklos sritį, atliekantiems joje kokį nors vaidmenį. Visiškai aišku, kad vienintelis vertinamojo santykio subjektas gali būti žmogus arba bet kuri žmonių bendrija.

Vertybė yra ypatingos rūšies savybė, kurios buvimo kriterijus yra daikto ar reiškinio sugebėjimas atlikti socialinį vaidmenį, patenkinant kokią nors žmogaus reikmę, atitinkant jo tikslą. Taigi vertybės charakteristika pritaikoma ir gamtos daiktams bei reiškiniams, įtrauktiems

⁹ Apie reikmes, intereso ir tikslo kategorijų turinį ir santykį žr. *V. И. Мишин*, Общественный прогресс, Горький, 1970, стр. 26—27.

¹⁰ Mes čia nenagrinėjame vertybių kūrimo proceso, bet išskiriame tą ryšį izoliuotai ir „statiškai“.

¹¹ *В. В. Мшевениерадзе*, Марксизм и проблема ценностей.— «Философские науки», 1965, № 1, стр. 69; *С. И. Попов*, Категории ценности и оценки и марксистская философия.— «Философские науки», 1965, № 5, стр. 56—57.

¹² *С. Ф. Анисимов*, Ценности реальные и мнимые, стр. 20.

¹³ Жр. *В. А. Василенко*, Ценность и ценностные отношения.— «Проблема ценности в философии», стр. 42.

į žmogaus gyvybinę veiklą (vandens energijos išteklių, naudingų iškasenų, klimatinių sąlygų ir t. t. vertingumas), ir materialiems žmogaus rankų ir proto kūriniais (plėšinių įsisavinimo, elektrinių statybos, mechanizmo išradimo ar patobulinimo vertingumas ir t. t.), ir dvasiniams reiškiniais (mokslinio atradimo, moralinio principo, idealo ir t. t. vertė).

Žinoma, siek tiek nukrypstant, galima pastebėti, kad yra esminis skirtumas tarp gamtos daiktų, iš vienos pusės, ir žmogaus kūrinių — iš kitos, vertingumo. Gamtos daiktai tampa vertybe dėl savo objektyvių, nepriklausomų nuo žmogaus, natūralių savybių. Žmogus praktiniame santykiyje su gamta pažįsta tas savybes, pradeda jas naudoti, tuo paversdamas jas socialinėmis savybėmis. Taip vertybe tapo gamtinis akmens kietumas, metalo kalumas ir šiluminis laidumas, naftos degumas, mechaninė krintančio vandens jėga ir t. t. O žmogaus darbo daiktai ir dvasiniai reiškiniai sukuriama arba atsiranda kaip tiesioginė reakcija, tiesioginis atsakas į vieną ar kitą žmogaus reikmę. Jų socialinis vaidmuo, jų vertingumas „programuojamas“ paties kūrėjo — žmogaus. Iš tiesų, bet kuris variklis sukuriama žmogaus su numatyta savybe, užplaukuota vertybe — kaip judėjimo transformatorius. Mokslas apskritai, kaip vertybė, ir kiekviena jo šaka yra galų gale reakcija į praktinę žmogaus reikmę pažinti išorinio pasaulio dėsnius, siekiant jį pertvarkyti. Moralė apskritai, kaip vertybė, ir atskiros moralės normos atsiranda taip pat kaip atsakas į žmonių visuomenės ar klasės reikmę reguliuoti, sutinkamai su bendrijos interesais, tarpusavio santykius ir savo narių elgesį.

Visiškai aišku, kad vertybių ratas bus be galo platus, apims visą socialinę tikrovę, visus jos reiškinius (nes bet kuris socialinis reiškinys ir yra socialinis dėl to, kad atlieka kokį nors vaidmenį visuomenės gyvenime, tenkina kažkieno reikmę), jei mes, nustatydami vertybes, apsiribosim tik šiuo reikalavimu. Tokio turinio vertybės kategorija būtų lygiareikšmė „visuomeninio reiškinio“ kategorijai, ir ją naudoti nebūtų prasmės, nes ji neturėtų savo turiningo „krūvio“¹⁴.

Dėl kategorijos moksliskumo abejojama ir dėl to, jeigu ji neturi objektyvaus kriterijaus. Apibūdintą anksčiau priskyrimo vertybei principą, matyt, reikia laikyti subjektyviu kriterijumi. Jis visiškai nepašalina subjektyvaus požiūrio į socialinės tikrovės reiškinius. Vertybinio santykio subjektu laikomas, kaip jau minėta, žmogus visais galimais „mas-tais“: asmenybė, bet kuri socialinė bendrija (šeima, kolektyvas, klasė, nacija ir t. t.) ir žmonių visuomenė apskritai. Ar verta kalbėti, kad asmenybės reikmės daugiau ar mažiau individualizuotos, o socialinių gru-

¹⁴ Čia ir toliau socialinio, arba visuomeninio reiškinio, termino turiniui mes suteikiame plačiausią prasmę. Jis apima viską, kas turi kokį nors santykį su gyvybine visuomenės veikla.

pių (pvz., klasių) reikmės, interesai bei tikslai toli gražu nesutampa; antagonistinėje visuomenėje ekonominėje, politinėje, teisinėje ir kitose sferose jie yra tiesiog priešingi. Todėl socialinės tikrovės reiškiniai anaip tol nelygiareikšmiai skirtingiems socialiniams „vienetams“. Konkrečiai į vieną ir tą patį reiškinį numatomi skirtingi požiūriai. Pvz., ginklų fabrikantas karą laiko vertybe, darbininkas — atvirksčiai, nevertybe. Kas teisus? Remiantis vien išdėstytu priskyrimo vertybei principu, panašus klausimas negali būti moksliskai išspręstas.

Taigi priskyrimo vertybei kriterijus, paremtas vieninteliu reikalavimu, jog daiktas ar reiškinys atliktų socialinį vaidmenį žmogaus reikmių tenkinime, aiškiai nepakankamas, nors ir būtinas, kaip pabrėžiantis tą aplinkybę, kad vertybės savybę gali turėti tik socialiniai reiškiniai. Trumpai kalbant, visiškai aiškiai ir įsakmiai jaučiamas būtinumas turėti antrą, objektyvų kriterijų, nepriklausomą nuo vertinamojo santykio subjekto. Dauguma autorių atranda tą objektyvų vertybės kriterijų, susiedami vienu ar kitu aspektu vertinimo objektą su objektyviu istoriniu procesu, objektyviu visų socialinių reiškinų „mastu“. Atrodo, kad ši tyrimo kryptis visiškai pateisinama ir gali būti rezultatyviausia. Bendras to požiūrio teisingumas nekelia abejonių. Tačiau tai daroma gana dažnai labai jau bendrais bruožais, nekonkrečiai, paliekant daug vietos spėliojimams. Kaip, pvz., suprasti teiginį: „Objektyvus vertybių matas galų gale yra objektyvus socialinio progreso dėsningumas“¹⁵? Aišku, kad vertybė čia kažkaip susisieja su objektyvia visuomenės pažanga. Tačiau kaip? O tas iššifravimas, konkretizavimas, kurio imasi kai kurie autoriai, kai kada atrodo ne visai vykęs. Pvz., vertybe laikoma tai, kas padeda realizuoti visuomenės pažangą arba, kitaip pasakant, kas padeda išlaisvinti žmogų ir suklestėti asmenybei¹⁶. Vadinasi, vertybė yra tai, kas padeda visuomenės pažangai. Apskritai tai teisinga, bet kai kurias abejones kelia štai kas: ar pakankamai tiksliai tokie pasakymai, kaip „prisideda“, „padeda“ ir kt., apibūdina vertybių vietą visuomenės pažangoje? Juk žodžiai „prisidėti“, „padėti“ turi sinonimus „pagelbėti“, „šelpiti“, t. y. reiškia daryti poveikį procesui, bet veikti, taip sakant, „iš šalies“, šiaip ar taip, dalyvauti procese ne kaip pagrindinis, o papildomas veiksnys, pašalinis momentas. Remiantis tuo, atrodo, kad tas apskritai teisingos krypties objektyvus vertybės kriterijus turi būti konkrečiai nusakomas šiek tiek kitu aspektu. Ar ne logiškiau būtų laikyti objektyviu vertybės kriterijumi priklausomybę visuomenės pažangos turiniui, t. y.

¹⁵ В. В. Мивениерадзе, Марксизм и проблема ценностей.— «Философские науки», 1965, № 1, стр. 69.

¹⁶ Зг. С. И. Полов, Категория ценности и оценки и марксистская философия.— «Философские науки», 1965, № 5, стр. 61; В. Л. Тугаринов, Марксистская философия и проблема ценности.— «Проблема ценности в философии», стр. 20.

laikyti vertybėmis tuos momentus, kuriuose kaip tik pasireiškia, išikūnija visuomenės pažanga? Iš tiesų, kas yra gamybinių jėgų vystymasis kaip vertybė? Kas yra socializmas kaip vertybė? Kas tai — veiksniai, padedantieji pažangai ar išreiškiantieji pažangą? Matyt, pirmiausia, jie pažangos išraiška. Ir apskritai, jeigu visas vertybes perkelsime į pažangos „pagalbos“ grupę, pažanga neteks bet kokio turinio.

Taigi tarkime, kad vertybės yra tai, kas istoriškai pažangu. Reiškinių istorinis pažangumas, kaip objektyvus priskyrimo vertybėms kriterijus, yra dinamiškas ir istoriškas, bet istoriniu pažangumu, matyt, neišsemiamos visos vertybių rūšys. Tikriausiai tai, kas istoriškai pažangu, vienija galų gale nuolat atsinaujinančią socialinių reiškinių grupę, o vertybėse būtinai glūdi išliekamieji momentai. Tur būt, teisinga kalbėti apie istorinį žmogaus, kaip aukščiausios vertybės, mokslo, kaip visumos patikimų žmogaus žinių, moralės su jos „amžina“ reguliuojamąja funkcija ir t. t. pažangumą apskritai. Tai, be abejo, vertybės, bet pažangumo ar konservatyvumo kriterijus joms, kaip tokioms, nepritaikomas. Jos „istoriškai būtinos“¹⁷. Šiuo atveju į istorinio būtinumo kategorijos turinį turi įeiti ne tik žinomi natūralaus istorinio proceso elementai; pagrindinis istorinio proceso turinys ir esminė tendencija yra visuomenės pažanga. Ji turi jungti ne tik žinomas būtinas reiškinių ir įvykių grandinės grandis, susietas vidine vystymosi logika, kurios pagrindas yra materialinės gamybos logika,— ji turi apimti ir visas būtinas istorinio proceso „buvimo“ sąlygas bei prielaidas, visa, kas „būtina istorijai“ šiandien, kad funkcionuotų ir vystytųsi visuomenė kaip visuma, pradėtą žmogumi, jo gyvenimo sąlygomis ir t. t.¹⁸ Šiuo požiūriu istorinis būtinumas yra platesnė kategorija, negu pažanga. Istorinis būtinumas apima pažangą, bet nesuvedamas į ją, jungdamas savo turinyje ne tik istoriškai išnykstančius, bet ir istoriškai išliekančius „amžinų“ visuomeninius reiškinius. Istorinis būtinumas įgyvendinamas ir egzistuoja tik tikslingoje žmogaus veikloje, nes „istorija yra *ne kas kita*, kaip savo tikslų siekiančio žmogaus veikla“¹⁹.

Būtent istorinio būtinumo, realizuojamo per tikslingą žmogaus veiklą, kategorijoje susijungia, sueina į kontaktą subjektyvūs ir objektyvūs kriterijai, pagal kuriuos daiktas ar reiškinys priskiriamas vertybei. Vertybė gali būti laikomas tik tas reiškinys, kuris turi socialinę savybę, pasireiškiančia sugebėjimu atlikti visuomeninį vaidmenį, tenkinant vieną ar kitą žmogaus reikmę (subjektyvus kriterijus), ir kuris yra istoriškai

¹⁷ Зг. К. И. Гулян, Марксистская этика и проблема ценности.— «Вопросы философии», 1962, № 1, стр. 45.

¹⁸ Šiuo atveju istorinio būtinumo kategorija naudojama ne tradicine prasme, siejama su atsitiktinumu ar laisve, o šiek tiek kita prasme, būtent ta, kuria ji galėtų būti priešpastatyta istorinio pateisinimo ir prasmės netekusiems reiškiniams.

¹⁹ K. Marksas ir F. Engelsas, Šventoji šeima, Vilnius, 1960, p. 102.

būtinai, istoriškai „pateisinamas“ (objektyvus kriterijus). Istorinis būtinumas realizuojamas ir egzistuoja visose be išimties žmogaus veiklos srityse, savotiškai atsispindėdamas įvairiausiomis materialinėmis ir dvasinėmis, visuomeninėmis ir asmeninėmis žmogaus reikmėmis. Iš čia logiškai seka, kad vertybei priskirtini ir veiksniai, tenkinantieji tiesiogines gyvybines, „vitalines“, žmogaus organizmo reikmes. Taip pat ši koncepcija patvirtina visuotinai priimtą požiūrį į žmogų kaip aukščiausią vertybę. Tai nediskutuotina. Žmogus — būtina istorijos prielaida, visuomeninių santykių reiškėjas, istorinio proceso subjektas, istorijos „autorius“. Be žmogaus iš viso nėra istorijos, nes ji — žmogaus istorija. Žmogus šiuo požiūriu pačia giliausia, esmingiausia prasme istoriškai būtinas. Todėl istoriškai būtini ir veiksniai, palaikantieji ir išsaugojantieji jo gyvenimą. Istorinis būtinumas, kaip objektyvus vertybės kriterijus, nereiškia žmogaus, jo asmenybės, reikmių ir t. t. ignoravimo, o greičiau kaip tik jomis remiasi. Juk yra tik vienas žmogaus išlaisvinimo, laimės, visapusiško jo vystymosi kelias: tai žmogaus, kaip socialinio fenomeno, pažanga.

Remiantis istoriniu būtinumu, kaip objektyviu socialinės tikrovės daikto ar reiškinių vertingumo kriterijum, galima taip išreikšti vertybės kategorijos turinį: vertybė — tai žmogus kaip istoriškai būtinas išeities taškas ir istoriškai būtinas savo gyvybinėje veikloje. Kadangi socialinė tikrovė — žmogus ir žmogaus veikla su visa savo pasireiškimo ryšių įvairove, tai vertybės yra istorinio būtinumo realizavimo kasdieninėje socialinėje tikrovėje formos²⁰.

Visiškai aišku, kad šiuo požiūriu į vertybių sferą įjungiamas istorinis būtinumas visais savo egzistavimo etapais: kaip tikslas, idealas (ko norima, kas turėtų būti), kaip realizavimo procesas (kas įgyvendinama) ir kaip būtis, egzistavimo forma (esamybė). Todėl galima manyti, kad savo turiniu vertybė objektyvi, kaip objektyvus istorinis būtinumas, visuomenės pažanga. Todėl yra pagrindas abejoti teiginiumi, kad egzistuoja dyi ar keletas vertybių sistemų²¹.

Taigi siūlome vertybės kategorija apjungti visus skaitlingus konkrečius kasdieninės socialinės tikrovės, žmogaus praktinės veiklos veiksnius, kuriais egzistuoja istorinis būtinumas ir kuriais reiškiasi visuomenės pažanga. Šiuo metu nėra kategorijos, kuri atspindėtų, išreikštų savo turiniu nurodytą socialinės tikrovės aspektą. Vertybės kategorija su tokiu plačiu, bet visiškai apibrėžtu socialiniu turiniu, matyt, galėtų pretenduoti į teisę būti bendrosios marksistinės sociologijos — istorinio materializmo — kategorija.

²⁰ Apie socialinio būtinumo pasireiškimą vertybės požiūriu, apie subjekto „reikalavimą“ objektui rašo O. Drobnickis (žr. «Проблема ценности в философии», стр. 33).

²¹ Žr. В. П. Тугаринов, Теория ценностей в марксизме стр. 105.